

Власюк І. І.,
юрист

Товариства з обмеженою відповідальністю «Мрія-Лан»

ПОНЯТТЯ ВЗАЄМНОСТІ У СПРАВАХ ПРО ТРАНСКОРДОННУ НЕСПРОМОЖНІСТЬ

Анотація. У статті досліджуються практичні аспекти застосування категорії взаємності у справах про неспроможність, ускладнених іноземним елементом.

Ключові слова: транскордонне банкрутство, справи про транскордонну неспроможність, взаємність, визнання та виконання іноземних судових рішень.

Постановка проблеми. Поглиблення міжнародної економічної взаємодії на різних рівнях відносин між державами та індивідами гостро поставило питання про визнання і виконання рішень іноземних судів у справах про транскордонну неспроможність. Специфіка таких справ вимагає спеціального регулювання, існування якого прямо залежить від відкритості економіки держави та готовності на практиці зрівняти у правах місцевих та іноземних кредиторів національного боржника. В ряді країн поняття взаємності перетворилося із механізму спрощеного порядку співробітництва між державами в штучну перепону для недопущення до виконання рішень іноземних судів та власній території. До таких держав наразі належить Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами сучасного законодавства України про транскордонну неспроможність працювали українські вчені О. М. Бірюков, В. В. Джуль, Б. М. Поляков. Значну увагу теоретичним розробкам у зазначеній сфері права було присвячено російськими вченими Л. Ю. Собіною, О. В. Мохова, О. А. Рягузов. Корифеями та розробниками європейського законодавства у сфері транскордонної неспроможності вважаються вчені Мігель Віргос та Етьєн Шміт.

Постановка завдання. Автор має на меті проаналізувати суть, призначення та практику застосування категорії взаємності у законодавстві України та ряду інших країн.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає російський вчений Л. Ю. Собіна [1, с. 167], двосторонні угоди в сфері транскордонної неспроможності укладаються для уніфікації правил здійснення транскордонних банкрутств, в тому числі для спрощення режиму визнання. При цьому, якщо вимагається визнання банкрутства, ініційованого в країні, яка не є членом двосторонньої чи регіональної угоди, іноземне банкрутство може бути визнане на території держави, визнання якої вимагається і яка є стороною угоди, в загальному порядку (в якому визнаються всі іноземні судові акти), тобто, без необхідності наявності міжнародного договору.

Таким чином, якщо укладений міжнародний договір у сфері банкрутств передбачає спрощений порядок визнання банкрутств між країнами-учасницями договору, це не означає неможливості визнання на території цих країн іноземного банкрутства, порушеного в державі, яка не є стороною такої угоди.

Інший підхід спостерігається в країнах, де вимога про наявність міжнародного договору для визнання іноземного банкрутства є базовою умовою такого визнання. В цих країнах банкрутство, порушене в країні, яка не є членом угоди, визнано не буде. По-суті, вимога про наявність міжнародного договору для визнання іноземного банкрутства в такому випадку є пере-

поною на шляху визнання: відсутність угоди веде до невизнання іноземного провадження у справі про банкрутство в той час, коли вирішення питання про укладення самої угоди знаходиться у владі держави.

Ефективне регулювання відносин транскордонної неспроможності можна забезпечити не лише на міжнародно-правовій основі. Багато держав виконує це завдання шляхом прийняття актів національного регулювання відносин неспроможності з метою їх гармонізації на основі модельного законодавства [2] або інших міжнародно-правових актів про транскордонну неспроможність [3, с. 45].

В ході свого розвитку українське право, будучи тісно пов'язаним з правом РФ, умовою визнання та виконання іноземних судових рішень ставило наявність екзекватури [4, с. 146] на основі відповідного міжнародного договору [1, с. 168]. За відсутності міжнародного договору рішення іноземних судів просто ігнорувалися, а для цілей провадження у справі розглядалися виключно як письмовий доказ [4, с. 150].

Слід звернути у цьому відношенні увагу на принципову відмінність українського та російського законодавства. Хоча українське законодавство про транскордонну неспроможність і було реформовано у дусі таких міжнародних документів, як Типовий закон ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність та Регламент ЄС № 1346/2000 про процедури неспроможності [5], український законодавець не тільки не спростив режим визнання і виконання іноземних судових рішень у справах про транскордонні банкрутства, а навпаки зробив цей режим ще жорсткішим, ніж у РФ.

Так, у сучасній російській літературі відзначається, що деякі пом'якшення режиму конвенційної екзекватури відбулися, коли законодавчо було встановлена альтернатива міжнародному договору при визнанні іноземних банкрутств – принцип взаємності [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 119 Закону процедури банкрутства, пов'язані з іноземним провадженням, зазначені в розділі IX Закону, застосовуються за принципом взаємності. Взаємність вважається існуючою, якщо буде встановлено, що міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачена можливість такого співробітництва іноземної держави з Україною (ч. 3 ст. 119 Закону). Таким чином, визнання та виконання іноземних судових рішень та надання судової допомоги, об'єм якої визначено ст. 123 та 128 Закону, здійснюватиметься виключно за умови існування відповідного міжнародного договору України.

Концепція взаємності, яка була покладена в основу Закону, хоча формально і відповідає положенням ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міжнародне приватне право», де встановлено, що суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, *крім випадків, якщо застосовування права іноземної держави на засадах взаємності передбачене законом України або міжнародним договором України* [виділено мною – І. В.], однак є винятком у законодавстві

України в цілому, оскільки в жодному іншому акті законодавства не міститься подібного формулювання взаємності.

Взаємовиключними виявилися положення самого Закону з цього питання. Так, на протипагу ч. 2 ст. 119 Закону, ч. 8 ст. 2 Закону встановлює, що порядок виконання в Україні рішень судів іноземних держав у справах про банкрутство визначається міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У разі відсутності міжнародних договорів України рішення судів іноземних держав у справах про банкрутство визнаються на території України взаємно, якщо інше не передбачено законом (написано з маленької букви, тобто, маються на увазі положення українського законодавства загалом, а не даного Закону). Вже ця норма встановлює абсолютно інший підхід до розуміння поняття взаємності, який є традиційним для більшості європейських країн. Таке положення, в свою чергу, відповідає ч. 2 ст. 11 Закону України «Про міжнародне приватне право», де встановлено презумпцію наявності взаємності, поки не доведено інше.

На прикладі українського законодавства про транскордонну неспроможність можна перекопати у тому, що міжнародні угоди у сфері транскордонної неспроможності та вимоги національного права про наявність міжнародного договору для визнання іноземного банкрутства мають між собою мало спільного. Тобто, в режимі визнання іноземних банкрутств наявність міжнародного договору може грати двояку роль: 1) в одних випадках він використовується для спрощення режиму визнання між країнами-членами договору (тобто, для встановлення режиму визнання *ex graviorigote* [7]). При цьому, якщо вимагається визнання банкрутства, ініційованого в країні, яка не є членом такої угоди, іноземне банкрутство може бути визнано в загальному порядку, тобто, без необхідності наявності міжнародного договору; 2) в інших випадках ця умова виступає проявом політики територіалізму та є перепорою на шляху визнання, оскільки відсутність угоди призводить до невизнання іноземного провадження у справі про банкрутство, а угод в цій галузі держава не укладає [1, с. 150].

Український суд схильний прямо застосовувати окремі норми Закону та не вдаватися до їх системного тлумачення. Так, Ухвалою Господарського суду Львівської області від 26.01.2015 р. у справі № 914/207/15 [8] було відмовлено у визнанні іноземної процедури банкрутства, відкритої в Ісландії на підставі, в тому числі відсутності міжнародного договору між Україною та Ісландією з питань співробітництва у процедурах банкрутства. Як зазначається в ухвалі, суд не може прийняти до розгляду або іншим чином застосувати процедури банкрутства, пов'язані з іноземним провадженням, всупереч імперативному принципу, встановленому у ст. 119 Закону, тобто, наявності міжнародного договору (доповнено мною – І.В.).

Таким чином, можна зробити висновок, що взаємність у процедурі визнання іноземного банкрутства за законодавством України має дещо інший зміст – це презумпція про потенційну можливість співробітництва із іноземною державою на підставі певного міжнародного договору [6].

Існування договору чи презюмування взаємності – це дві альтернативні шляхи для визнання і виконання іноземних судових рішень у справах про транскордонну неспроможність. Підхід, обраний українським законодавцем, зводить нанівець усі внесені до Закону зміни, оскільки повністю перекидає доступ рішенням іноземних судів до української юрисдикції. Так, законодавство РФ містить вимогу або про наявність угоди, або про наявність взаємності [9].

Такий підхід законодавця прямо суперечить основним принципам внутрішньої політики України [10]: забезпечення

сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; основним принципам зовнішньої політики України [10] – використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку; забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку.

Посилення режиму конвенційної екзекватури цілком може бути розцінено як недружній акт зі сторони України у відношенні своїх іноземних контрагентів (інвесторів та держав, які покликані захищати інтереси приватних осіб за кордоном). Статистика зовнішньоекономічної діяльності України свідчить про поступовий ріст об'ємів торгівлі товарами та послугами. Україна продовжує залишатися великим реципієнтом прямих інвестицій в економіку [11].

Висновки. Враховуючи зазначене вище, можна стверджувати про неготовність та умисне ухилення українського законодавця від врегулювання питання про визнання та виконання рішень іноземних судів у справах про банкрутство. Така позиція пояснюється не лише небажанням поступитися інтересами місцевих кредиторів, а й частково з тим вектором політики, який свого часу обрав СРСР і який досі впливає на законодавство України у сфері зовнішньоекономічної діяльності – політика ізоляціонізму та монополізму держави у сфері зовнішньої торгівлі, оскільки з допомогою принципу конвенційної екзекватури держава повністю контролювала виконання іноземних судових актів на своїй території.

Наразі проведення такої політики не відповідає ні інтересам України, ні рівню розвитку сучасних зовнішньоторгівельних відносин. Головним чином, це шкодить інтересам самих громадян та українського бізнесу.

Визнання у сфері транскордонної неспроможності дозволяє захистити інтереси самого боржника, сприяє проведенню більш ефективних процедур банкрутства, а також є гарантією забезпечення прав кредиторів. Відсутність можливості визнання і виконання іноземних судових рішень створює дисбаланс, який веде до неможливості включення закордонних активів до основного провадження, звернення на них стягнення місцевими кредиторами в індивідуальному порядку, неможливості провести реорганізацію боржника.

Література:

1. Собина Л. Ю. Признание иностранных банкротств в международном частном праве / Л. Ю. Собина. – Москва: Статут, 2012. – 238 с.
2. Статус текстов Типовой закон ЮНСИТРАЛ о трансграничной несостоятельности (1997 год) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/insolvency/1997Model_status.html.
3. Report on the Convention on Insolvency Proceedings, Miguel Virgos, Etienne Schmit. – 1995. – P. 175.
4. Яблочков Т. М. Ехекуатур (Исполнение решений иностранных судов) / Т. М. Яблочков. – Москва: Статут, 2009. – 263 с. – (Классика российской цивилистики).

5. Council regulation (EC) № 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings [Електронний ресурс] – Режим доступу: eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32000R1346.
6. Копылова А. С. Трансграничная несостоятельность в российской правоприменительной практике [Электронный ресурс] / А. С. Копылова – Режим доступа: <http://www.clj.ru/publications/7/5672/>.
7. Anderson William C. A Dictionary of Law. – Chicago, USA, 1893.
8. Ухвала Господарського суду Львівської області від 26.01.2015 р. у справі № 914/207/15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.interlegal.com.ua/corporate/?p=200>.
9. Федеральный Закон РФ «О несостоятельности (банкротстве)» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_173430/.
10. Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
11. Економічна статистика / Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Власюк И. И. Понятие взаимности в делах о трансграничной несостоятельности

Анотация. В статье исследуются практические аспекты применения категории взаимности в делах о несостоятельности, осложненных иностранным элементом.

Ключевые слова: трансграничное банкротство, дела о трансграничной несостоятельности, взаимность, признание и исполнение иностранных судебных решений.

Vlasiuk I. The concept of reciprocity in cross-border insolvency cases

Summary. The article examines practical aspects of the category of reciprocity in insolvency cases complicated by a foreign element.

Key words: cross-border bankruptcy cases, cross-border in solvencies, reciprocity, recognition and enforcement of foreign judgments.